

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан ринку молока і молочної продукції України. Проаналізовано перспективи розвитку та обґрунтовано основні заходи для покращення функціонування українського молочного ринку. Особливу увагу приділено аналізу проблем виробництва молока та забезпечення його якості, наведені основні процеси, які стримують виробництво молока. Наведено новий закон, щодо класифікації молока за гатунками, який спрямований на підвищення вимог до якості молока. Розглянуто динаміку молока за показниками якості. Проведено аналіз, щодо споживання молока в Україні, а також наведені основні чинники, які зменшують рівень споживання молочних продуктів українцями. Проведено оцінку обсягів експорту та імпорту молочної продукції в Україні. Запропоновано основні напрями підвищення рівня функціонування молочного ринку.

Ключові слова: молоко та молочні продукти, якість, ціна, гатунок, стандарти.

Yemtsev Viktor, Titarchuk Anna
National University of Food Technology

ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION AND THE MARKET OF THE DAIRY PRODUCT DEVELOPMENT MARKET

Summary. The article deals with the current state of the dairy market in Ukraine. Development prospects are analyzed and the basic measures for improvement of functioning of the Ukrainian dairy market are substantiated. Particular attention is paid to the analysis of the problems of milk production and quality assurance, the main processes that constrain milk production are given. The study of the structure of milk flow to processing enterprises and its qualitative characteristics are indicative of the legal and economic aspects of improving the quality of milk as a basis for the products competitiveness on the European market. It is proved that the problem of quality provision of milk, which is supplied to processing enterprises, arises in the small farms, which are not able to provide primary purification and cooling of milk. A new law on the classification of milk by variety is presented, which aims to increase the quality requirements of milk. The dynamics of milk by quality indicators are considered. On the basis of the index analysis, the economic assessment of the level of the domestic market provision of dairy products is carried out and the problems of providing the population with dairy products at the level of rational nutrition are determined. The volume of export and import of dairy products in Ukraine is estimated. In order to ensure the competitive position of Ukrainian milk on the European market, it is necessary to bring it to high quality standards. Prospects for European integration of the dairy industry of Ukraine and supply of products to the EU depend on the fulfillment of a set of requirements at the state and individual producer levels. For each category of producers it is necessary to develop and implement measures that can improve the quality parameters of raw milk. The main factors that prevent the entry of Ukrainian milk producers to the European and world markets are given in the article. On the basis of the conducted analysis, the main directions of increasing the level of functioning of the dairy market are proposed, which will help to increase the competitiveness of milk and dairy products in the European and world market.

Keywords: milk and dairy products, quality, price, variety, standards.

Постановка проблеми. Ринок молока та молокопродуктів є невід'ємною складовою ринку продовольчих товарів України, який значним чином впливає на забезпечення національної продовольчої безпеки.

Україна має значний потенціал у сфері розвитку виробництва молока та молокопродуктів, і саме це дозволяє забезпечувати потреби внутрішнього ринку та частину продукції експортувати. Проте в останні роки молочна галузь переживає не найкращі часи через низку причин: дефіцит якісної сировини, зростання цін на молочну сировину та продукцію, зміна ринків збуту молочної продукції, формування несприятливої кон'юнктури світового ринку молокопродуктів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження розвитку ринку молока та молочної продукції в Україні були розглянуті у працях багатьох науковців, зокрема: Бутенка Т.Г., Васильчака Т.Л., Дудар С.В., Євсєєвої І.В., Ємцева В.І., Керанчука Н.В., Мос-

тенської Т.Л., Овсієнка М.І., Рибінцева В.О., Степанчука С.О., Моргуна О.В. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженнями відомих авторів підтверджується актуальність досліджуваної проблеми. У цьому контексті актуальним залишається питання якості й ефективності виробництва молока та молочної продукції на всіх етапах суспільного виробництва.

Мета статті. Дослідити сучасний стан та тенденції розвитку вітчизняного ринку молока та молочної продукції з метою пошуку напрямів покращення ситуації на ньому.

Виклад основного матеріалу. В останні роки для ринку молочної продукції України характерна нестабільність. На молочну галузь впливає економічна ситуація в країні і на міжнародному ринку.

Результати аналізу ринку молока та молочної продукції за період 2000–2018 рр. дозволяють зробити висновки, про те що спостерігається тенденція до масового вирізання великої худоби

Таблиця 1

Динаміка поголів'я великої рогатої худоби та надою на 1 корову в Україні

Показник	Рік									Темп зміни 2018/2010 рр. %
	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	
ВРХ, тис. голів:	4826	4494	4426	4645	4534	3884	3750	3683	3531	73,2
У тому числі кількість поголів'я корів тис. голів	2631	2582	2554	2509	2263	2167	2109	2018	1919	72,9
Надій на одну корову, господарства усіх категорій тис. кг	4082	4174	4361	4446	4508	4644	4735	4820	4922	120,6

* Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [1]

і зменшення поголів'я корів (табл. 1), відповідно кількість пропозицій молока зменшилась, а ціна на якісну молочну сировину почала зростати.

За останні 10 років поголів'я корів скоротилося на 712 тис. голів, що є негативним в розвитку сільськогосподарської та молочної промисловості, але варто відзначити, що з кожним роком зростає продуктивність корів. Протягом аналізованого періоду 2010–2018 рр. найбільший надій на одну корову, господарствами усіх категорій був у 2018 році і становив – 4922 тис. кг, а найменший – у 2010 році і становив – 4082 тис. кг.

Скорочення поголів'я молочної худоби, незважаючи на зростаючу динаміку показника продуктивності корів, призводить до постійного зменшення обсягів виробництва якісної молочної сировини усіма категоріями господарств.

Обсяги виробництва молока за усіма категоріями господарств в Україні 2010–2018 рр. наведено в табл. 2.

За даними таблиці 2, у 2010 році усіма категоріями господарств було вироблено 11 249 тис. т, то у 2018 році – 10 064 тис. т, що відповідно на 1 185 тис. т менше. Єдиною категорією, яка збільшила обсяг виробництва за аналізований період 2010 – 2018 рр., є фермерські господарства, так у 2010 році було вироблено – 112 тис. т, а у 2018 році – 202 тис. т, що на 90 тис. т більше, але їх частка у загальному виробництві країни є незначною.

Негативними процесами, які стримують виробництво молока є [2]:

- низький рівень інвестиційної привабливості галузі через переважну збитковість господарств;
- висока капітало- і трудомісткість виробничих процесів;

– зростання цін на енергетичні та інші ресурси, які потребує галузь;

– необхідність відведення значних площ сільськогосподарських угідь під кормові культури, сінокоси і пасовища;

– недостатній обсяг державних дотацій для тваринництва, скасування спеціального режиму повернення ПДВ;

– непрозора політика держави щодо відкриття ринку землі.

Молоко та молочні продукти є важливою складовою у структурі харчування населення. Проаналізуємо виробництво і споживання молока в Україні в табл. 3.

За даними табл. 3, в Україні рівень виробництва молока на одну особу вищий, ніж рівень споживання, так у 2018 році, вироблено 238,1 кг. Молока на душу населення, а спожито всього лише 197,7 кг. Також варто відзначити, що з кожним роком рівень споживання молока зменшується, так якщо порівнювати період з 2014 року до 2018 року, споживання молока зменшилося від 222,8 кг до 197,7 кг, що у відсотковому співвідношенні становить 11,3%.

Рівень споживання молока і молочних продуктів в Україні не відповідає науково обґрунтованій нормі. Рекомендована норма споживання молока і молочних продуктів у перерахунку на молоко за різними оцінками 360–380 кг.

Причиною скорочення споживання молочних продуктів, стало в першу чергу втрата частини територій з декількома мільйонами споживачів.

По-друге, зниження купівельної спроможності населення та зміна структури витрат домогосподарств. Економічна криза, нестабільна

Таблиця 2

Динаміка виробництва молока за категоріями господарств в Україні, тис. т

Показники	Рік						Темп зміни 2018/2010 рр. %
	2010	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	
Господарства усіх категорій, тис. т	11249	11133	10615	10382	10280	10064	89,5
Підприємства	2217	2648	2669	2706	2766	2755	124,3
з них фермерські господарства	112	167	177	184	195	202	180,4
Господарства населення, тис. т	9032	8485	7946	7676	7515	7309	80,92

* Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [1]

Динаміка виробництва і споживання молока в Україні

Показник	Рік								Темп зміни 2018/2000 рр. %
	2000	2005	2010	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	
Виробництво молока на одну особу в рік, кг	257,4	291,1	245,2	258,9	247,8	243,3	242,0	238,1	92,5
Споживання молока на одну особу, кг	199,1	225,6	206,4	222,8	209,9	209,5	200,0	197,7	99,3
Індекс задоволення потреб	0,52	0,59	0,54	0,59	0,55	0,55	0,52	0,52	x
Індекс виробництва до споживання	1,29	1,29	1,19	1,16	1,18	1,16	1,21	1,20	x
Фонд споживання тис. т	9789	10625	9470	9581	8995	8942	8496	8355	85,4

*Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [1,3]

політична ситуації, девальвація гривні та зростання комунальних платежів сильно вдарили по гаманцях українців.

Однією з загроз для вітчизняної молочної галузі є поширення антитрендів споживання молочних продуктів від промислових корів та необізнаність споживачів. Значна частка їх вважає, що куплене молоко «у бабусі» на ринку буде кориснішим, ніж вироблене на молочному заводі. Проте багато хто не задумується над тим, в яких умовах його виробили та як часто перевіряють стан здоров'я корів у приватному секторі і куди збувають продукт, який не було продано протягом дня на сонці та без холодильників.

А також, ще одним проявом таких антитрендів, є запуск в мережу інтернет відеороликів про те, що будь-яке коров'яче молоко є некорисним, тим більше шкідливим для людського організму. Такі ролики направлені на підрич молочної галузі та не мають під собою жодних підтверджень.

Молоко та молочні продукти, які виробляються в Україні, все ще далекі від європейських стандартів якості, але на сучасному етапі питання якості молока актуалізуються у зв'язку з введенням в дію положень законодавства щодо заборони використання молока другого ґатунку для переробки на харчові цілі. Відповідний наказ Мінагрополітики від 12.03.2019 № 118 «Про затвердження Вимог до безпечності та якості молока та молочних продуктів» набрав чинності 15.07.2019 р.

Відповідно класифікація молока за ґатунками у статистичній звітності підприємств до 2019 р. відбувається відповідно до ГОСТ 3662-97 «Молоко коров'яче цільне. Вимоги при закупівлях».

Стандарт передбачає, що все молоко, в залежності від рівня бактеріального забруднення та вмісту соматичних клітин, поділяється на: екстра, вищий, перший і другий ґатунки.

Вітчизняний стандарт з 1 січня 2019 р. замінений ДСТУ 3662:2015 «Молоко-сировина. Технічні умови», який спрямовано на підвищення вимог до якості молока і дозволу на використання молока другого ґатунку тільки на нехарчові цілі. За ДСТУ 3662:2015 «Молоко – сировина коров'яче. Технічні умови» встановлено три ґатунки молока: екстра, вищий та перший – на відміну від чинного до 2019 р. стандарту, яким передбачено приймання на переробку молока другого ґатунку.

Нові вимоги будуть стимулювати підвищення обсягу виробництва молока ґатунку «екстра». Також оновлення вимог у цій сфері дозволить привести національне законодавство у відповідність до вимог ЄС щодо ветеринарно-санітарних правил виробництва та обігу молока, визначення показників його безпечності [3].

Якість молока коров'ячого незбираного, купленого переробними підприємствами за ґатунками у 2017–2018 році представлена в табл. 4.

Аналіз наведених даних свідчить, що частка якісного молока в Україні за аналізований період 2017–2018 року залишається незначною, найбільшу питому вагу за 2017–2018 рік закупленого від підприємств та індивідуального сектору, становить другий ґатунки, потім – перший, третю позицію займає – вищий ґатунки і тільки, екстра ґатунки займає – четверту позицію, це є негативним явищем на ринку молока та молочних

Таблиця 4

Динаміка обсягів закупленого молока за показниками якості в Україні, %

ґатунки	С/г підприємства		Індивідуальний сектор		Всього	
	2017* рік	2018* рік	2017* рік	2018* рік	За 2017* рік	За 2018* рік
Екстра	16,4	21,6	0,1	-	16,5	21,6
Вищий	36,7	38,1	0,1	0,2	36,8	38,3
Перший	37,9	32,9	8,9	12,5	46,8	45,4
Другий	8,7	7,1	87,2	83,0	95,9	90,1
Неґатункове	0,3	0,3	3,7	4,3	4	4,6
Всього	100	100	100	100	-	-

* Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [5]

Таблиця 5

Динаміка експорту та імпорту молока та молочних продуктів, тис. т

Показник	Рік								Темп зміни 2018/2000 рр. %
	2000	2005	2010	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	
Імпорт	50	112	273	357	78	105	132	180	360
Експорт	1100	1901	956	527	464	434	835	807	73,4

* Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: складене автором на основі даних Державної служби статистики України [6]

продуктів, адже якість основна властивість, яка здатна задовольнити встановлені і передбачувані потреби споживачів.

Проаналізуємо експорт та імпорт молока та молочних продуктів за період 2000–2018 року в табл. 5.

За даними табл. 5, можемо спостерігати, експорт молока та молочної продукції протягом аналізованого періоду 2000–2018 рр. мав тенденцію, як до зменшення, так і до збільшення, це пояснюється тим що у 2014 році відбулося закриття російського ринку, на який припадало близько 85% експорту молочної продукції з України, відповідно експорт молока та молочної продукції знизився – від 1100 до 807 тис. т, або на 26,6% тому вітчизняним виробникам довелося шукати нові ринки збуту. Якщо кисломолочна продукція ще експортувалася в Казахстан і Грузію, то підприємствам з виробництва твердих сирів довелося або змінювати асортимент продукції, що випускається, або підганяти виробництво під європейський формат.

Також варто відзначити, що експорт переважає імпорт продукції, це означає, що споживачі

все ж таки підтримують вітчизняного виробника, але водночас показник обсягу імпортової молочної продукції має стійку тенденцію до зростання і у 3,6 рази перевищує показники 2000 року. Так, у 2000 році в Україну було імпортовано 50 тис. т, а у 2018 році – 180 тис. т молока і молочних продуктів. Аналізуючи дану динаміку можемо стверджувати, що підвищення показника є негативним для вітчизняних молокопереробних підприємств, але з іншої сторони, конкуренція з боку імпорту молока та молочних продуктів є стимулом для вітчизняних виробників молочної продукції покращувати технологічний процес у сфері виробництва і переробки молока.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що молочна галузь є важливою для вітчизняного ринку. Головними завданнями для покращення розвитку ринку молока та молочних продуктів є створення системи діючої законодавчої бази; припинення гальмування виробництва молочної продукції; створення конкурентного середовища та захист споживачів від неякісної продукції.

Список літератури:

1. Тваринництво України. 2018 : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2019. С. 28–50.
2. Аверчева Н.О. Підвищення якості молока як основа конкурентоспроможності продукції на європейському ринку. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 19–30.
3. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. 2018 : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2019. С. 45.
4. В Україні – нові вимоги до якості молока. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/2741627-v-ukraini-novi-vimogi-do-akosti-moloka.html> (дата звернення: 25.12.2019).
5. Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства. 2018 : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2019. С. 68.
6. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/f11> (дата звернення: 25.12.2019).

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018). *Tvarynyystvo Ukrainy* [Livestock of Ukraine]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
2. Avercheva, N.O. (2019). Pidvyshchennia yakosti moloka yak osnova konkurentospromozhnosti produktsii na yevropeiskomu rynku [Improving milk quality as a basis for competitiveness of products in the European market]. *Agro-world*, no. 22, pp. 19–30.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018). *Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy* [Balances and consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
4. V Ukraini – novi vymohy do yakosti moloka [New quality requirements for milk in Ukraine]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/2741627-v-ukraini-novi-vimogi-do-akosti-moloka.html> (accessed 12 December 2019).
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018). *Nadkhodzhenia tvarynyystva na pererobni pidpriemstva* [Livestock products receipts for processing enterprises]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
6. Derzhavna Fiksalna Sluzhba Ukrainy [State Fiscal Service of Ukraine]. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/f11> (accessed 12 December 2019).